

PRIČEVANJA

Niko
Košir

Dr. Alojz Gradnik

(Iz SPOMINOV NA SODOBNIKE)

Moje znanstvo s pesnikom dr. Alojzom Gradnikom je bilo posebne vrste. Spoznal sem ga okoli leta 1958, ko je bil star že čez petinšedemdeset let in je telesno in umsko vsekakor že pešal. Poznal sem ga dobro, saj sva sodelovala – če ni to preveč rečeno – skoraj sedem let, do približno leta 1965, nikdar pa se nisva človeško kdove kako zblížala. Ena od ovir je bila prav gotovo prevelika razlika v starosti, druga pa pesnikova zaprtost vase, pa še nekakšna visokostnost v odnosih do mene, ki je zaradi svoje preobčutljivosti kljub velikemu spoštovanju do njega in njegovega dela nisem blagohotno in razumevajoče jemal na znanje. Čeprav sem v družbi z njim nekajkrat doživel prav lepe trenutke, bi se ne lotil pisanja teh spominov nanj, ko ne bi bilo majhne zamere zavoljo tistega, kako se je končalo najino sodelovanje ob izdaji njegovega prevoda Dantejevih *Vic*. Sicer pa zamera gor ali dol; v misel jo jemljem le iz resnicoljubnosti, četudi bi lahko molčal o njej. Nemara je namreč vendarle prav, da spregovorim o tem, saj zadeva dobršen del delovanja, ki se mu je pesnik posvečal v zrelejših letih, to je prevajanja. Glede tega so pogosto izrekli povsem pavšalne sodbe, češ da je pesnik izrazito slab prevajalec, če izvzamemo njegovo *Kitajsko liriko*, ki pravzaprav ni prevod, temveč samostojna, v mnogočem gradnikovska, in to imenitna prepesnitev. Pri tem je vsekakor nekaj resnice, a je ne bo mogoče zmeraj podpreti z dokazi. Po tistem, kar sem ob Danteju doživel z njim sam in kar vem glede nekaterih drugih prevodov (Leopardija, Omarja Kajana!), bo morda sodba o tem, kaj je glede tega Gradnik zmož, še bolj negotova in tvegana. Naj kar tu napišem, da je prevod Leopardijeve *Lirike* temeljito ne le popravil, temveč na mnogih mestih tudi povsem predelal pesnik Cene Vipotnik, tedaj urednik knjižne zbirke Bela krizantema v Cankarjevi založbi, kjer je to delo izšlo, Omarja Kajana pa Matej Bor. V naslednjem naj povem, kako je bilo glede tega v zvezi z Dantejem. Za Gradnikov prevod sem v letih 1958–1964 pisal komentar, najprej za *Pekel*, ki je izšel v zbirki Kondor pri Mladinski knjigi, in za *Vice*, ki so izšle pri Cankarjevi založbi.

Za komentar k *Peklu* se je pesnik verjetno najprej obrnil na predstojnika katedre za italijanski jezik in književnost na filozofski fakulteti ljubljanske univerze prof. dr. Stanka Škerlja, s katerim sta bila, če že ne prijatelja, vsaj dobra znanca. Profesor Škerlj je zadevo prevalil name, pa sem delo sprejel, napisal uvod in kratek komentar za šolske potrebe, katerim je bila zbirka namenjena. Urednik Uroš Krajgher me je tudi prosil, naj malo pogledam prevod in ga, če bo treba, popravim. Prošnja, naj popravljam verze tako imenitnemu pesniku, se mi je zdela malce smešna, a ko mi je rekel še pesnik sam, naj pogledam besedilo, sem se z njim v dogovoru odločil, da mu bom stvari, ki se mi ne zde v redu, zaznamoval z eno, dvema

ali tremi črtami ob robu, on pa da bo potlej popravil vsaj tisto, kar bo občrtano trikrat ali dvakrat. Naj kar takoj povem, da pri tem ne pri *Peklu* ne pri *Vicah* malodane nikoli ni šlo za nerazumevanje izvirnika, celo pri izrazito težko umljivih mestih; glede tega si je bil dr. Gradnik s pomočjo komentarjev in prevodov v drugih jezikih – pri njem sem jih videl kar precej – vedno na jasnem. Šlo je le za ubogo slovenščino in rime; obema je včasih delal prehudo silo, precej večjo kot v izvirnem pesnikovanju. Prevod *Pekla* sem torej temeljito pregledal, občrtal, kot rečeno, kar se mi ni zdelo primerno, le tu in tam kaj popravil, nato pa prevod vrnil pesniku; ta je večino mojih ne preštevilnih pripomb, ne preštevilnih zato, ker me je še vedno hromilo spoštovanje do starega moža, upošteval in prevod *sam* (besedo podčrtujem!) popravil in ga ima lahko vsakdo za avtentično pesnikovo delo.

V mnogočem drugače je s prevodom drugega dela Dantejeve pesnitve, z *Vicami*. Kmalu po izidu *Pekla* je namreč pesnik začel hoditi okoli Ceneta Vipotnika s predlogom, naj bi *Vice* izdala Cankarjeva založba. Zadeva ni šla čisto gladko, ker je imel Cene veliko pomislov glede prevoda, ki se mu je, čeprav ga je najbrž precej površno prebral, zdel neprimeren za izdajo. Ker pa dr. Gradnik ni odnehal, je nazadnje vprašal mene, ali sem pripravljen prevod pregledati in popraviti in seveda napisati tudi komentar. Ker sem spričo prejšnjih, ne povsem neugodnih izkušenj mislil, da zadeva ne bo tako huda, sem na novo tlako pristal, vendar s pogojem, če založba dovoli, da pri *Vicah* napišem tak in tolikšen komentar, kot se mi zdi prav in primerno. Dantejeva *Božanska komedija* mi je bila zraven Cervantesovega *Don Kihota* in Prešernovih *Poezij* in mi je še daleč najljubša knjiga, zato sem pač mislil, da jo je končno treba primerno izdati tudi v našem jeziku. Tovariš Cene oziroma Cankarjeva založba sta moj predlog sprejela in tako sem kmalu – okoli leta 1962 – dobil v stope Gradnikov prevod in se lotil branja, hkrati pa začel pisati komentar. Kmalu sem zgrožen spoznal, da je ta prevod precej slabši od *Pekla*. Nekaj razloga je bilo tudi v tem, ker sem z leti postajal zahtevnejši, spoštovanje do pesnika me je pa tudi že manj zadrževalo.

Kaj mi je ostalo drugega, kot da se hkrati s pisanjem komentarja lotim še popravljajna prevoda. Pri tem zadnjem sem ubral isto pot kot ob *Peklu*, a kmalu ugotovil, da pesnik tudi verzov, ki so občrtani kot docela nesprijemljivi, ni več zmožen popraviti. Zato sem začel kar sam popravljati tisto, s čimer nisem imel posebnih težav, in svoje spreminjevalne predloge pisati nad pesnikovo natipkano vrsto ali ob straneh. Ko sva se sešla, največkrat na njegovem stanovanju v Župančičevi ulici v Ljubljani, sva pretresla te moje popravke, ki jih je večidel sprejel, včasih tudi brez besed, in sicer tako, da je vzel radirko, zbrisal besedilo, napisano z mojo pisavo, in napisal isto s svojo. Meni se je sicer zdelo škoda izgube časa, saj ga nisem imel na prebitek, a sem lepo, mirno potrpel, v tem pesnikovem radiranju in ponovnem pisanju pa drugače nisem videl nič slabega. Vedno pa ni šlo povsem gladko. Spominjam se še, kako se je zataknilo kar pri prvem verzu: *Per correr migliori acque alza le vele . . .* Gradnik je prevedel: *Za pot čez boljše še vode razpenja . . .* Popravil sem: *čez mirnejše*; predlog je bil sprejet. A kmalu potem, ko sem se vrnil na fakulteto, je zazvonil telefon in pesnik mi je sporočil, da je razmislil o tem verzu in da naj se glasi: *Za pot čez vedrejšje vode . . .* Jaz pa v telefon, na ves glas, ker je bil mož precej naglušen: »Ampak, gospod doktor: veder je obraz, vedro je nebo, voda pa kvečjemu

bistra, a v našem primeru bi ta izraz ne bil primeren. Naj ostane kar *mirnejše*. « – »No, pa naj ostane,« se je zaslíšal skrušen glas z onkraj žice. To mi je bilo že manj všeč; če bo šlo tako naprej, bom vendarle tjavdan izgubljal preveč časa. Vendar se je podoben primer ponovil le še enkrat ali dvakrat, drugače pa sva se mukoma prebijala skozi speve po poti, ki sem jo omenil zgoraj: z radiranjem in ponovnim pisanjem. To bi veljalo za nekaj nad polovico triintridesetih spevov, ki jih je bilo mogoče popraviti z manjšo muko. Najmanj mojih popravkov je v XI. spevu, ki se začinja: *O padre nostro che ne' cieli stai*; vanj je pesnik vendarle znal prenesti nekaj lepote izvirnika, čeprav se bo strogi kritik tudi pri mojih izboljšavah tu in tam lahko spotaknil, denimo ob besedo prvi *stvari* v tretjem verzu za Dantejeve *primi effetti*, tisto, kar je ustvarjeno – nebesa in angeli, prve božje stvaritve, in ob besedo *ljubav*, ki je pesniku tudi v izvirnih besedilih tolikokrat prav prišla bodisi za rimo bodisi zaradi dvozložnosti. Nesrečno slovensko besedo ljubezen je teže rimati, pa še tri zloge ima. Povedati pa moram, da je prevajalec v prvem verzu mirno zapisal: O oče naš, ki si v nebesih gori . . . Ko bi bilo: gori v nebesih, bi še prenesel, tako pa sem dolgo iskal drugačno rešitev, dokler se nazadnje nisem zadovoljil z: ki si v nebeškem *dvori*, ker bi pri spreminjanju celotnega konteksta moral tretji pretrd oreh.

Tako se je delo počasi odsedalo, meni pa so popuščali živci. Ko je bila narejena slaba polovica, tudi komentarja, sem hotel vse skupaj pustiti in vrniti založbi. Cene Vipotnik me je z lepo besedo le potolažil in pregovoril, da sem tlako nadaljeval, ne vedoč, da me najhujše šele čaka. Najprej pri popravljanju. Na Cenetov nasvet sem še enkrat poskusil in nesel pesniku šest ali sedem spevov, kjer je bila najmanj tretjina verzov dvakrat ali trikrat občrtana, in mu dal na voljo, kolikor časa je hotel, da bi občrtano popravil. Ni minil niti dober teden, ko je že zvonil telefon in dr. Gradnik mi je sporočil, naj pridem po omenjene speve, ki da jih je že popravil. Prosto-dušno sem verjel njegovi izjavi, čeprav sem se dejstvu čudil, odšel še isti dan k njemu na dom in pesnik mi je kar nekam svečano vrnil tipkopis. Ko sem potem pogledal besedilo, sem videl, da v njem ni popravljen niti vejica. Požrl sem slino, se, kar najvljudneje se je dalo, poslovil, zdaj že resnično besen, ali kaj ko mi ni ostalo drugega, kot da vsaj za silo uredim to zoprno zadevo in začnem kar sam klepati verze in rime. Med verzii so se brali tudi taki, ki bi ne delali sramote niti Koseskemu, kot na primer tale: *kot poležuha veseli sedalo*, za italijanski: *come l'uom per negghienza a star si pone*, pri prizoru v predvicah, ko Dante med zanikrneži in lenuhi sreča florentinskega znanca Belacqua in ga dobesedno izpred praga domače hiše, koder ga je videl lenobno posedati, postavi k vznožju gore *Vic*. Ta čudni, vrhu vsega še nerazumljivi verz sem zamenjal z ne čisto ustreznim, predvsem pa docela prozaičnim: kot da bi se nikamor mu ne dalo.

Nekako v tem času se je vsa zadeva zapletla še z nečim. Moj učenec Andrej Capuder se je na mojo veliko grozo odločil, da začne prevajati Danteja. Na grozo, pravim, ker se mi je zdelo, da se tako mlad in kot prevajalec pravzaprav začetnik ne more kar meni nič tebi nič lotiti v vseh pogledih tako zahtevnega besedila. Rekel mu seveda nisem nič, pač pa začel potrpežljivo prebirati še njegove prevode, ki mi jih je nosil sproti, kot so nastajali. Kar mi je bilo pri Gradniku tlaka, mi je tu kmalu postalo veselje, najprej zato, ker je vendarle šlo za nadarjenega mladega človeka, takim pa sem bil resnično zmeraj pripravljen po svojih močeh pomagati, kmalu pa tudi zato, ker so njegovi prevodi, kot neustrezen sem mu kak

spev, enako občrtan kot pri Gradniku, vrnil tudi trikrat ali štirikrat, po popravkih, ki jih je tako rekoč vse opravil sam, postajali iz dneva v dan boljši. Ko se je čez čas domenił z urednikom zbirke Kondor tov. Urošem Krajgherjem, da pripravi izbor iz *Božanske komedije*, ki naj bi obsegal okoli dvajset spevov, sem lahko uredniku priporočil, naj mu to delo mirne duše zaupa. Tako je ta začetna vnema mladega učenca že rojevala sadove in čez čas dala še kar ustrezen prevod celotne *Božanske komedije*, a meni je s tem nehote nakopal na glavo lepega vruga. Vse kaže, da je dr. Gradnik po naključju za to reč zvedel, pa si je začel umišljati, da sem sam ali v družbi s Cenetom Vipotnikom in morda tudi s Capudrom, tega ne vem, ker ni meni osebno glede tega nikoli nič rekel, skoval zoper njega komplot in da njegovih *Vic* ne bodo nikoli izdali in da ga s tem, ko se z njim pomenkujem o popravkih, samo vlečem za nos, in kaj vem, kaj vse še. Ker mi glede tega ni nič rekel, mu tega zmotnega mnenja pač nisem mogel izbiti iz glave, a kmalu se je pokazalo, da bi mu ga tudi ne bil mogel, kajti vsa zadeva je dobila pri starem pesniku prav bolezenske razsežnosti, da nazadnje kot nasprotni dokaz ni zaleglo niti to, kar je videl s svojimi očmi in otipal s svojimi rokami. No, nekaj podrobnosti:

Najprej je poslal nadme profesorja Škerlja, mojega predstojnika v romanskem seminarju. Na vrhu stopnišča v IV. nadstropju filozofske fakultete mi je lepega dne, kot da sprašuje tjavdan, nenadoma povedal, da Gradnika zanima, kaj je z njegovimi *Vicami*. Ker nisem niti slutil, kar sem uvidel kasneje, sem mirno odgovoril, da gre delo počasi naprej, in tudi razložil, zakaj je tako. Nekaj pomislekov mi je zbudilo šele naslednje, kar malo zasliševalsko zastavljeno vprašanje: »Zakaj zdaj prevaja Danteja še Capuder?« kot da bi bila za tako reč potrebna odobritev kogar koli. Mirno sem mu povedal še to, kako je s to rečjo, nato sva šla vsaksebi. Gradniku pa Škerljeva pojasnila očitno niso zadoščala, kajti kmalu je poslal zoper mene drugega bojevnika. Bil je to slovstveni zgodovinar profesor dr. Anton Slodnjak, s katerim sta bila, se mi zdi, velika prijatelja. Lepe jesenske nedelje se je prikazal pri meni na Poljščici, ves mrk in resnoben. Nad njegovim obiskom sem bil malo presenečen; sicer sva se poznala, a najini odnosi niso bili nikoli kdove kako tesni. Sedel je za mizo – kasneje sem v šali govoril, kot trije kralji iz Župančičeve balade, ki pridejo naznanjati smrt – pil sok domačega črnega ribeza, s katerim mu je postregla mama, in govorili smo o vsem mogočem, a večidel o povsem nepomembnih vsakdajšnjih rečeh: o vremenu, letini, pridelovanju ribeza in podobnem. Počasi se mi je le začelo dozdevati, da profesor ni prišel k meni samo zato in kar tako, in preblisnila me je misel, da tudi njega pošilja dr. Gradnik. Ko se je pomenek že začel zatikati in sem bolj in bolj spoznaval, da ima profesor še nekaj za bregom, sem za poskušnjo, kakor tjavdan, bleknil nekaj o Gradniku in njegovih *Vicah*. Tedaj se je iz profesorja kar usulo: »Saj res; skoraj bi bil pozabil; kako je pravzaprav s tem; pesnik misli, da ga vlečemo za nos; tega najbrž, tako misli sam, ne delamo, a vseeno se mi možak smili, pa bi ga rad pomiril . . . in tako dalje.« V odgovor sem iz aktovke, ki sem jo že imel pripravljeno za naslednji dan, ko naj bi se bil vrnil v Ljubljano, potegnul in razvil zvitek, v katerem je bilo šest ali sedem spevov, katere sem bil precej popravil, in mu jih pokazal. Profesor se je zdaj hitro pomiril in začel miriti tudi mene, ki sem mu malce živčno potožil, kako mi vsa ta zadeva začenja počasi presedati, in mi slovesno obljubil, da bom poslej glede tega imel pred pesnikom mir, ker da mu bo povedal, da je z njegovimi

Vicami vse v redu, in da bo o tem mojem redigiranju prevoda spregovoril tudi v svoji, nemško pisani zgodovini slovenskega slovstva, ki jo pripravlja, in morda še kje drugje. Te obljube, se mi zdi, ni držal, drugo, se pravi, da bodo njegova zagotovila pri pesniku zalegla, pa tudi ni držalo; to sem morda že čez teden dni z največjim veseljem povedal njegovemu sinu Tonetu (dramskemu igralcu, ki je čez čas tragično umrl v avtomobilski nesreči), s pristavkom, naj to sporoči očetu. Nekaj dni po Slodnjakovem obisku je žena dr. Gradnika spet pripeljala k meni, spet zaradi iste zadeve. Mene ni bilo doma, pa sta, ne vem, s kakšnim izgovorom, pregovorila mamo, da ju je peljala v mojo sobo, kjer je bilo na mizi razpostavljenih pet ali šest Dantejevih *Komedij*, nekaj mojega, na roko pisanega komentarja, in morda zadnjih šest ali sedem spevov v Gradnikovem prevodu, spevov, potrebnih največ popravkov. Pesnik je tedaj, tako mi je povedala mama, vzel ta svoj prevod v roke in ji svečano rekel, češ to je moj prevod. A niti potem ni verjel, da je s pripravami na izdajo njegovih *Vic* vse v redu, pač pa še nekajkrat prišel k meni sam oziroma v družbi Frana Albrehta, ali po ovinkih dal o tem spraševati kakega profesorja, mojega znanca. Pesniku sem odgovarjal kolikor moč vljudno, profesorje posredovalce pa začel kar nadirati, da sem končno le prišel do svojega miru.

Ta mi je bil hudičevo potreben, če sem hotel nazadnje vendarle dokončati delo, ki sem se ga lotil s tolikšnim veseljem, a zdaj imel vsega, predsem tistih čudnih posredovanj, čez glavo. Za konec me je čakala še predelava nekako šestih spevov, zlasti tistih čudovitih o srečanju Danteja z Beatrice v zemeljskem rajju. Ko bi jih bil pustil take, kot jih je prevedel Gradnik, bi bili sijajen dokaz za to, kako gluha za lepoto poezije je postal. Pri tem je bil morda od vseh najslabši prav XXX. spev, v katerem Dante neprekosljivo opeva, kako se mu je na triumfalnem mističnem vozu prikazala njegova mladostna oboževanka Beatrice in je pesnik ob pogledu nanjo začutil silno moč nekdanje ljubezni (*d'antico amor senti la gran potenza!*), tako da je vztrepetala v njem sleherna kapljica krvi (*Men che dramma di sangue m'è rimasto che non tremi!*). Naredil sem, kar sem mogel, da je vsa reč postala vsaj znosna in sprejemljiva. Da bi bilo vse v redu, bi se s temi verzi moral spoprijeti vse drugačen mojster.

Kakor je vsake pesmi konec, je bilo nazadnje konec tudi te: komentar sem napisal, za uvod dodal nekaj iz De Sanctisovih esejev, prevod po svojih močeh in umih popravil, nato pa vse skupaj odnesel v založbo, da je delo natisnila. Pred tem je dal Gradnik nekaj spevov na novo natipkati, da bi zabrisal sled o mojih popravkih. Ali je tako naredil z vsemi, ne vem. Domneva postane verjetna v luči pisma, ki ga je po njegovem naročilu napisala njegova žena; datirano je z 9. junijem 1964 in je bilo poslano iz Nove vasi pri Begunjah, kjer je imel pesnik počitniško hišico in kamor je hodil na oddih. Naj ga kar prepišem:

Spoštovani tovariš!

Ker se že nekaj dni ne počutim preveč dobro, sem naprosil svojo ženo, da Vam piše to pismo. Prosim Vas, bodite tako prijazni in pošljite mi moj rokopis Dantejevih »Vic«, da ga uredim in pripravim obenem z Vašim za tisk, ker sva se s tovarišem Vipotnikom pred tednom dni dogovorila, da bi knjiga šla lahko v tisk že v septembru ali oktobru, če ne bo kakšne posebne ovire.

Zelo bi me veselilo, ako bi se mimogrede ustavili pri nas, če bi videli, da bi z osebnim pogovorom lažje odstranili eno ali drugo nejasno mesto.

Z najlepšimi pozdravi ostajam vdani

dr. Gradnik

Pismo, ki ga je Gradnik samo podpisal, vsekakor terja nekaj dopolnitev. Govori o njegovem in mojem rokopisu, pa je šlo kvečjemu za nekaj spevov njegovega tipkopisa in mojih rokopisnih popravkov na njem, ker je bilo vse drugo že v tiskarni; to je pesnik najbrž vedel, lahko pa tudi, da je pozabil. Rokopisa namreč spričo zgoraj povedanega nisem več pošiljal njemu, temveč kar založbi, ker se mi je zdelo škoda zapravljati čas. Tisto o oviri, če je treba razumeti dobesedno, gre najbrž na moj rovaš, ker se še vedno ni iznebil občutka, da delo namenoma zavlačujem: to pa še malo ni bilo res.

Kaj sem po tem pismu ukrenil, se ne spominjam. Verjetno se mi zdi, da mu nič od rokopisa nisem nesel ali poslal, ker nemara nisem ničesar več imel; vse je bilo že v tiskarni. Najbrž sem ga obiskal v počitniški hiši v Novi vasi in skušal osebno malo zgladiti zadevo, ne pa govoriti o tem ali onem nejasnem mestu, ker pač ni bilo potrebno. Precej verjetno se mi zdi, da je pesnik nato zahteval tipkopis od založbe in dal pretipkati, kar dotlej še ni. To je kajpak le domneva, zagotovo pa vem, da se je tedaj, ko so delo začeli končno tiskati, oglasil pri Vipotniku v založbi z nekakšno listino, v kateri je bilo menda enajst pravno formuliranih točk ali zahtev, od katerih mi je tov. Cene konkretnije omenil samo eno: da mora namreč dr. Gradnik veljati za edinega prevajalca in da moje delo pri prevodu ne sme biti nikjer omejeno. Glede prvega je stvar jasna, saj tudi meni še v sanjah ni nikdar prišlo na misel, da bi si lastil kakršno koli soavtorstvo; kakor se čudno sliši, sem bil glede takih zaslug in sem še zmeraj povsem brezbrizen. Nikakor pa si tedaj nisem mislil in si tudi sedaj ne, da bi bila pesnikova dolžnost, da bi se vsaj s kratkim, čeprav docela neobvezujočim stavkom kje na koncu knjige vsaj zahvalil za sodelovanje in, denimo, nasvete. Upam, da ob tem nisem prezahteven, čeprav je po drugi strani res, da pesnika opravičujeta starost in bolezen. Omenjeni »pravni postopek« se mi je vendarle zdel za malo in kar odkrito povem, čeprav me utegnejo zavoljo tega mnogi grajati, da sem se morebiti prav zaradi te zamere lotil pričujočih spominov na pesnika. Mogoče nosi del krivde tudi založba, ker se ni znala ali hotela postaviti za mojo pravico. Pravim del, ali še to ne, ker bi najbrž tudi sam, ko bi mi bilo odločati v tem primeru, zamahnil z roko in dejal: »Pa naj bo, kakor je!«

A ker že pišem o tem, naj dodam še to, da sem s starim pesnikom doživel tudi prijetne trenutke, ki se jih rad spominjam. Iz njegove štirioglastosti in odljudnosti je kdaj pa kdaj udarila na dan tudi kaka bolj simpatična lastnost, ko je to ali ono njegovo dejanje, lahko da deloma prav zaradi njegove starosti, dobilo vzvišeno svečan, kar obreden pomen. Omenil sem že, kako slovesno je razkazoval svoj rokopis moji mami, preprosti kmečki ženi, ki o Danteju in takih rečeh ni vedela nič, čeprav je rada in veliko brala. Kdaj pa kdaj, ko je pesnik prišel k meni na Poljščico, je bil po naključju pri hiši tudi svež kruh, ki ga je mama pekla še v stari krušni peči in je bil resnično dober. Kaže, da je pesnik zavoljo črne revščine v zgodnji mladosti, o kateri govori v izjavah različnim spraševalcem, imel do te dobrine še posebno tople odnos, kajti v takih primerih je potem, ko ga je poskusil, kruh oberoč vzdignil, kakor vzdiguje duhovnik hostijo ali kelih pri

povzdigovanju, in pomenljivo in nadvse resno, pa tudi razneženo izjavil: »To je kruh.« Mama je morala ob takih priložnostih poslušati hvalo, pa tudi razlagati je morala, predvsem pesnikovi ženi, a tudi njemu, kako ta kruh peče, koliko te ali one moke je v njem, s kakšnim lesom razkuri peč in podobno. Da se mu je ta kruh moral zdeti nekaj posebnega, sklepam tudi po tem, kar je pripovedoval v zvezi s smrtjo svojega brata, ki je dolga leta učiteljeval na Bledu in tu v visoki starosti tudi umrl. Kaže, da so bili Gradniki prav obsedeni od kruha, kajti ena od poslednjih želja rajnega brata – tako sta trdila pesnik in njegova žena – je bila, da bi dobil kos dobrega kmečkega kruha. Ko bi jima ne bilo nerodno, tako sta pravila, bi se bila tistikrat pripeljala k nam. Obema z mamjo je bilo žal, da tega nista storila; ko bi takega kruha tedaj ne bilo, bi ga mama, ko bi bil še pravi čas, rade volje spekla.

Preden spregovorim še o zadnjem takem prijetnem doživljaju, naj končam zadevo z *Vicami*, s katerimi, kot je po vsem povedanem očitno, sem se pošteno prevical, pa sem v šali govoril prijateljem, da pojdem, če takrat umrem, kar naravnost v nebesa, če me grešnika, ne čaka pekel, od koder *nula es retencio*, kot pravi Sančo, ki v latinščini ni bil kdove kako podkovan, drugače pa sila bister dedec. Na pomlad leta 1965 so *Vice* končno izšle kar v precej lepi izdaji. Mojega obširnega komentarja v njih, se mi zdi, ne tedaj ne kasneje še pes ni povohal.* O Gradnikovem prevodu so kritiki govorili z manj zadržki kot že nekaj let. Zanimivo pri tem je, da so kot primer uspeli in prav »gradnikovskih« verzov na častnem mestu navažali prav tiste, ki sem jih skoval jaz.

Bilo je v začetku maja, čas, ko so na mojem vrtu cvetele jabolane, čas, ko je prva povojna leta dokaj pogosto, kasneje pa bolj poredkoma prihajal gledat njihovo cvetje pesnik Cene Vipotnik. Kadar je bilo leto ugodno, je bilo res kaj videti, saj so bile jabolane sredi najlepše rasti in med njimi je bilo nekaj žlahtnih sort – belfler, koks reneta, bavmanova reneta, boskopski kosmač –, katerih cvetje je od sile lepo. Tudi tisto leto sem pisal Cenetu, da cveto, kot že dolgo ne, pa je prišel na obisk. Najprej sva seveda spregovorila nekaj besed o pravkar izdanih *Vicah* in tov. Cene me je potolažil, da bom poslej imel pred pesnikom mir. Hitro sem mu segel v besedo, češ da o tem nisem docela prepričan in da bo morebiti zdaj prišel na dan z *Rajem*, ki ga je, kot vem, tudi prevedel, in ga še prosil, naj rajši ne govori o njem, da ga še ta dan ne priključa na Poljščico. Bila sva sredi tega besedovanja, dobro se spominjam, stala sva na vrtu pod hišo pod prvo cvetočo jabolano, ko se ozrem po vaškem polju in zazdelo se mi je, da vidim, kako leze od spodnjega konca polja po cesti proti naši vasi fičko, v njem pa da poleg Gradnikove žene, ki ga je vozila, sedi še pesnik, pokrit z meni dobro znano čepico s ščitnikom, za njim pa z borsalinom krem barve na glavi Fran Albreht, ki je zadnje čase tudi večkrat delal družino pesniku. Avto pokažem Cenetu, rekoč: »Ti o volku ...« Oba sva še malo postala in počakala, da je avto

* Opomba iz leta 1985: To trditev moram malo popraviti. Če drug ne, je o njem spregovoril dr. Jože Kastelic v *Sodobnosti*. V kritiki mi med drugim očita, da sem zanemaril anagogični pomen pesnitve, to je, kako se v njej prilike pozemskega življenja nanašajo na onostranstvo, prezrl simboliko števil, pri Beatricinem prihodu z nebes pa pozabil omeniti Bogomilo. Na to zadnje, priznam, siromak res nisem pomislil, prvi dve reči pa opustil vede in hote, čeprav vem, kolikšen pomen je obojemu pripisoval pesnik sam. Zdelo se mi je, da bi s temi razlagami po nepotrebnem otežil branje, pri tem pa prav nič ne prispeval k estetskim in siceršnjim užitek ob njem.

pripeljal bliže, in videla, da je res, kar se mi je sprva samo zdelo. Cene je dvignil obe roki, se z njima udaril po kolenih in bruhal v smeh; jaz tudi. Predlagal sem mu, naj se narediva neumna in se prej, preden greva in družino pozdraviva, malo posprehodiva po vrtu, da se bova vsaj malo pomirila, predvsem pa zresnila, kajti dogodek je bil za oba kar se da smešen. Naredila sva tako, družino pa je medtem sprejela mama in jim kajpak pokazala za nama na vrtu, vendar so le ostali pred hišo. Medtem ko so tam klepetali, sva s Cenetom prehodila vrt, nazadnje pa se, kolikor sva le mogla resno, vrnila pred hišo in prijazno in spoštljivo pozdravila goste. Ker je bil dan topel in lep, smo posedli kar pred hišo. Mama je postregla s šunko in domačim kruhom, jaz pa s sokom črnega ribeza. Kmalu smo bili sredi najbolj živahnega pomenka. Stari pesnik se je tisti dan še prav posebno razživel – takega ga še nisem videl –, ko je pripovedoval, kako sta se z ženo peljala na mangartski prelaz, visok čez dva tisoč metrov, in kaj je tam doživel v planinski koči, posebno ponoči. Vsa pripoved je bila obarvana z rahlim humorjem, kar se je pri pesniku menda redko zgodilo, vrzeli v njej, kajti tu in tam se mu je štrina malo zamešala, saj je bil star triinosemdeset let, pa je dopolnjevala žena. Albreht je vmes kdaj pa kdaj kaj zarenčal, a tako, da nikoli nisi vedel, kaj pravzaprav misli, Cene kaj povprašal, jaz večidel poslušal. Ko je bilo te pripovedi, dopolnjevanja, renčanja in spraševanja konec in je pomenek malo zastal, je pesnik svetlo pogledal najprej Ceneta (misleč najbrž, kakšna izredna priložnost, saj je mislil le name, pa je naletel tudi nanj, kar je kot naročeno!), potem je pogledal še mene, vzel aktovko, ki jo je prej ves čas pestoval v naročju, jo odprl in izvlekel iz nje zajetno mapo s tipkopisom *Raja*, ga položil na obe dlani, malce dvignil roki in svečano izjavil: »Tu pa je prevod *Raja*.« S Cenetom sva se spogledala, a tako, da pesnik ni opazil, nato pa je Cene na vprašanje, ali bi bila Cankarjeva založba pripravljena poskrbeti tudi za izdajo tega dela, kar tako kot malo za šalo odgovoril: »Gospod doktor, kaj ko bi malo počakali, saj smo komaj prišli iz vic. Bomo kasneje.« Mimorede je navrgel nekaj o tem, da je Cankarjeva založba pravzaprav partijska založba in da je pri izbiri programa nekolikanj vezana. Vedel pa je on, kakor sem vedel jaz, da je to samo jalov izgovor in da tega kasneje nikoli ne bo. Po takih vicah, kot sva jih doživljala zadnji dve leti, se je raj obema že vnaprej prigrajal. Sam sem takrat pritegnil Cenetovemu mnenju in tudi Franta je nekaj zagordnjal, na kar je pesnik, na videz neprizadeto, spravil tipkopis v aktovko in jo položil na klop ob sebi.

O čem vsem smo se tisti dan še menili, ne vem. Spominjam pa se, da je družina ostala kar dolgo pri nas. Cene tudi še potem, ko so drugi trije gostje odšli. Tedaj me je najprej vprašal, ali poznam ta prevod. Odgovoril sem, da ne, a da po tistem, kakor so bili prevedeni zadnji spevi *Vic*, sklepam, da je docela neužiten in nesprejemljiv, in da v drugo ne bom takšen osel, kot sem bil ob *Vicah*, in da za nič na svetu nisem pripravljen pesniku kar koli popravljati, drugega cepca, ki bi se lotil česa takega, pa na Slovenskem tako ali tako ni. Cene mi je odgovoril, da je vprašal kar tako, saj je glede pesnikovih zdajšnjih prevajalskih sposobnosti istega mnenja kot jaz.

Pri tem je ostalo. Kot sem zvedel, je pesnik prevod kasneje ponudil še Mladinski knjigi v Ljubljani in založbi Obzorja v Mariboru in kajpak povesod naletel na gluha ušesa, saj drugače ni moglo biti. Bržčas mu je tudi to malo prigrrenilo zadnja leta dolgega življenja. Če pri tem tudi mene zadene delček

krivde, jo mirne duše jemljem na svoje rame, kajti, čeprav pravi francoski pregovor: *Tout comprendre, c'est tout pardonner* – Kdor vse razume, vse odpušča, se mi zdi, da so tudi ustrežljivosti in razumevanju postavljene meje, pa tudi to, da človeka, ki bi vse razumel, vobče ni na svetu, ali kvečjemu kak božji volem, ki pa, če natančno pretehtamo, pravzaprav ničesar ne razume.

To v mojem primeru kajpak velja za takrat, ko so bile nadloge nad mano. Zdaj sem tudi glede tega že davno povsem pomirjen in spravljivo pravim za rajnkega pesnika, kot pravijo, pri nas preprosti kmečki ljudje: Bog mu daj nebesa.

Julij 1980